

САМОСТІЙНА РОБОТА У ВИЩІЙ ТА ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ОСВІТІ

Анотація. У статті здійснена спроба проаналізувати стан проблеми самостійної роботи суб'єкта навчання у навчальному процесі в цілому, узагальнити позитивний досвід Університету менеджменту освіти Національної академії педагогічних наук України і на цій основі розробити рекомендації щодо удосконалення самостійної роботи слухачів у процесі підвищення кваліфікації.

Ключові слова: самостійна робота слухачів, кредитно-модульна система організації навчального процесу, очно-дистанційна форма підвищення кваліфікації, модель організації самостійної роботи слухачів.

Аннотация. В статье сделана попытка анализа состояния проблемы самостоятельной работы субъекта обучения в учебном процессе в целом, обобщить положительный опыт Университета менеджмента образования Национальной академии педагогических наук Украины и на этой основе разработать рекомендации по совершенствованию самостоятельной работы слушателей в процессе повышения квалификации.

Ключевые слова: самостоятельная работа слушателя, кредитно-модульная система организации учебного процесса, очно-дистанционная форма повышения квалификации, модель организации самостоятельной работы слушателей.

Annotation. In the article held attempts analyzes the state of the problem of individual work of subject of education in the educational process on the whole, to generalization of positive the experience of the University of educational management of the National academy of pedagogical sciences of Ukraine and on this basis to work out to recommendations on the of individual work of students in the process of re-certification.

Keywords: individual work of students, European credit-transfer system of organization of educational process, internal- distance form of re-certification, model of organization of individual work of students.

Актуальність. Самостійна робота слухачів (далі - СРС) у процесі підвищення кваліфікації – складний багатокomпонентний процес, результативність якого визначається низкою факторів та умов (мотивація, набутий досвід, можливості, організація, забезпечення тощо).

У вітчизняній науково-педагогічній літературі проблеми СРС у процесі підвищення кваліфікації розв'язанні недостатньо, а практична реалізація СРС не відповідає сучасним вимогам. Тоді, як в європейських системах вищої освіти самостійна робота студентів є пріоритетним напрямом її розвитку, в

нашій системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників переважає старий підхід.

З огляду на зарубіжний та кращий вітчизняний досвід слід переглянути існуючу у вищих навчальних закладах післядипломної педагогічної освіти практику організації СРС з урахуванням таких її ознак, як конкретність, перевірка, захист і оцінювання; наповнити реальним змістом індивідуальну роботу викладача зі слухачами.

У даній статті здійснена спроба проаналізувати стан проблеми в цілому, узагальнити позитивний досвід Університету менеджменту освіти Національної академії педагогічних наук України (далі – УМО НАПН України) і на цій основі розробити рекомендації щодо удосконалення самостійної роботи слухачів у процесі підвищення кваліфікації.

З цією метою в роботі розглянуто такі питання, як:

- підходи до СРС у вітчизняній вищій школі й системі підвищення кваліфікації;
- організаційно-педагогічні основи СРС у процесі підвищення кваліфікації;
- СРС як форма організації навчального процесу;
- керована СРС на дистанційному етапі підвищення кваліфікації.

Погляди вітчизняних і закордонних учених на роль, місце й значущість СРС у процесі підготовки спеціалістів в останні десятиріччя зазнали значних змін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобалізація та розвиток суспільства, зміна характеристик і параметрів середовища, інноваційні ідеї в освіті зумовили об'єктивну необхідність перегляду підходів до організації, змісту й забезпеченню СРС.

По-перше, змінилася парадигма освіти: замість «освіта на все життя» — «освіта впродовж життя», важливою категорією якої є поняття її неперервності, що реалізується й через самоосвіту. Тому одним із нових

завдань СРС мусить стати цілеспрямоване формування у студентів мотивів, потреб, умінь і навичок самоосвіти.

По-друге, широке застосування в освітній діяльності сучасних комп'ютерних, Інтернет-технологій та дистанційного навчання підвищили дидактичні можливості СРС, здійснили суттєвий вплив на її структуру та зміст.

Зміну концептуальних засад, розширення функцій та можливостей СРС своєчасно оцінили в європейських вищих навчальних закладах (далі — ВНЗ), внаслідок чого в організації, структурі, змісті й забезпеченні СРС сталися позитивні зміни, що сприяли підвищенню якості й європейської вищої освіти.

Приєднання України до Болонського процесу й результати широкомасштабного педагогічного експерименту у ВНЗ III–IV рівнів акредитації з упровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу (далі – КМСОНП) ще більш загострили проблему якості й ефективності СРС.

Ефективність СРС залежить від багатьох зовнішніх і внутрішніх факторів: змісту й складності завдань, рівня знань і загального розвитку студентів, їх інтелектуальних навичок й умінь, мотивів і установок, способів та прийомів навчальної діяльності, досвіду пізнавальної діяльності тощо.

Центральною суб'єктивною умовою ефективності СРС є глибоке усвідомлення її цілей, способів та, власне, себе як особистості, яка сама направляє, організує й контролює процес навчання, встановлює його позитивні сторони й недоліки [4].

До об'єктивних умов ефективності СРС відносяться:

- наявність системного підходу до організації, планування, структури, форм і методів СРС як на рівні окремої дисципліни, так і на рівні спеціальності в цілому;

- комплексний підхід щодо всіх аспектів СРС, що передбачає оптимальне поєднання суб'єктивних й об'єктивних умов і факторів підвищення ефективності та якості самостійної роботи;

- професійна й практична направленість змісту СРС, його розвивальний характер;

- врахування специфіки й особливостей навчальної дисципліни, контингенту студентів (вік, стать, курс тощо), можливостей навчального закладу;

- наявність науково-обґрунтованої системи педагогічного контролю, її відповідність європейській системі оцінювання ECTS;

- об'єктивність і надійність результатів оцінювання, їх наочність і доступність;

- сучасний рівень методичного й дидактичного забезпечення, застосування в СРС інформаційних, комп'ютерних та інтернет-технологій, форм і методів дистанційного навчання (ДН) тощо.

Розгляд СРС як системи є правомірним, оскільки у процесі її проектування можна реалізувати такі основні ознаки:

- наявність сукупності взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів;
- функціональна й структурна специфічність елементів системи;
- інтегративна специфічність системи в цілому;
- можливість проведення класифікацій за різними ознаками тощо [3].

Основними елементами системи СРС стали індивідуальні завдання студентів (далі — ІЗС).

ІЗС розробляються кафедрами за визначальними дисциплінами/модулями, враховуючи професійну направленість змісту.

При цьому структура й зміст ІЗС мають забезпечити не тільки засвоєння студентом/слухачем певної дози навчальної інформації, а й її творче усвідомлення.

Обсяг змісту ІЗС — 2–4 години самостійної роботи студента, а загальна їх кількість — у межах годин, відведених навчальним планом на СРС з навчальної дисципліни.

Загальний план ІЗС має складатися з навчальних цілей, переліку конкретних питань, що підлягають засвоєнню, й порядку відповіді на них (форма, обсяг, терміни тощо), літератури, а також веб-сайтів, результатів перевірки й оцінювання тощо.

В ІЗС можуть застосовуватися тести різного призначення й рівня, задачі, розрахункові, розрахунково-графічні роботи, реферати тощо.

З кожного ІЗС у визначений термін студент подає викладачеві звіт за встановленою формою, оцінювання якого проводиться за семибальною шкалою (А, В, С, D, E, FX, F) [6]. Успішність навчання студента визначається за європейською системою оцінювання ECTS з урахуванням результатів виконання ІЗС.

Отже, у вітчизняній системі вищої освіти генеральним напрямом підвищення якості й ефективності є відмова від «шкільних» підходів до формування завдань для СРС і перехід до точно визначених цілей, задач, у системі індивідуальних завдань з чіткими вимогами до структури, змісту й оформлення, термінами виконання й порядком звітування.

Зазначимо, що основним бар'єром у процесі реалізації даної стратегії є відсутність відповідного нормативного забезпечення, про що вказувалось у листі МОН України від 07.07.05 №4.1-20/2366.

На сьогодні також не внесені доповнення до норм часу, затверджених наказом МОНУ від 7 серпня 2002 р. № 450 щодо керівництва й приймання (захисту) ІЗС, передбачених навчальними планами.

Отже, зараз у ВНЗ III–IV рівнів акредитації здійснюється перебудова організаційних і змістовних основ СРС, поштовх до якої дав широкомасштабний педагогічний експеримент 2004–2008 рр. з упровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

У провідних національних університетах (Національний технічний університет «КПІ», Київський національний університет ім. Т.Г.Шевченка, Національний університет «Києво-Могилянська академія» тощо) рівень та якість СРС мало відрізняються від кращих європейських навчальних закладів.

Інша ситуація склалася в післядипломній педагогічній освіті в цілому та в системі підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів, зокрема.

Система підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів освіти відносно молода. Вона сформувалася на основі обласних інститутів удосконалення вчителів і нині включає 24 обласних інститути післядипломної освіти (далі — ОІППО), 2 міських (м. Київ, м. Севастополь) і один республіканський (АР Крим, м. Сімферополь). Інститути — ВНЗ III–IV рівнів акредитації. Функції провідного науково-методичного центру системи виконує УМО НАПН України.

У системі підвищення кваліфікації використовуються різні форми (очна, заочна, дистанційна, очно-дистанційна та ін.) й моделі навчання. Кожна з форм і моделей підвищення кваліфікації має свої особливості, що суттєво впливають на організацію, структуру й зміст СРС. Зазначимо, що теорія й практика СРС щодо підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів освіти фактично не розроблені. Відсутність сучасної наукової, науково-методичної роботи з питань СРС не може не впливати на її якість і ефективність. Окремі методичні рекомендації, розроблені співробітниками кафедри систем відкритої освіти УМО НАПН України, в цілому проблем не вирішують.

З 2005 р. в УМО НАПН України підвищення кваліфікації основних категорій слухачів здійснюється за очно-дистанційною формою навчання. Доцільність переходу з очної (один місяць) на очно-дистанційну форму обумовлена об'єктивною необхідністю створення слухачам оптимальних умов для якісної та ефективної самостійної роботи без відриву від

професійної діяльності. Так з'явилась ідея про тривалий дистанційний етап у структурі підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів освіти.

За результатами науково-дослідної роботи й низки педагогічних експериментів науково обґрунтовано та прийнято модель підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів освіти за очно-дистанційною формою навчання (рис. 1).

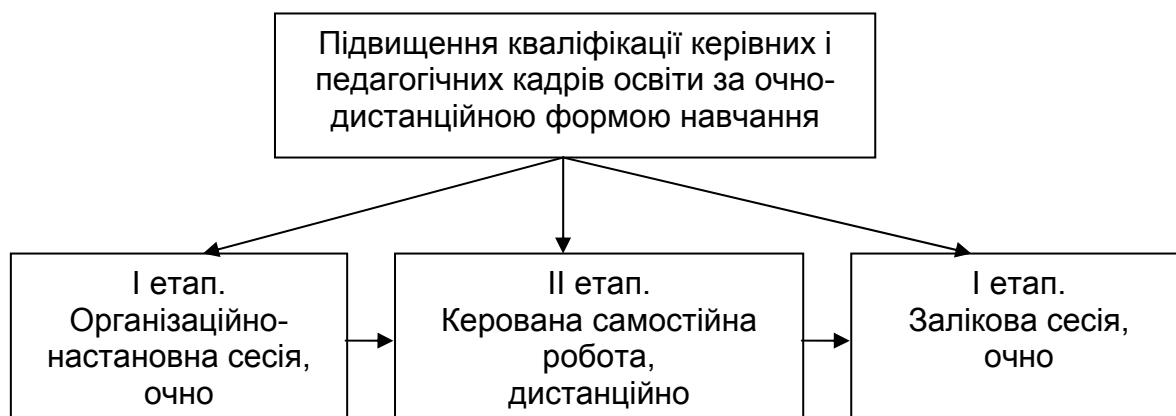

Рис. 1. Принципова модель підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів освіти за очно-дистанційною формою навчання

На рис. 1 зображена модель, що розрахована на 6 кредитів (216 год.) при співвідношенні аудиторного й позааудиторного навантаження 50% на 50%, тобто 3 кредити (108 год.) аудиторних занять та 3 кредити (108 год.) самостійної роботи.

У 2010 році завершений педагогічний експеримент (I-II етапи НДР) щодо запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу в підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів освіти.

У педагогічному експерименті брали участь 10 навчальних груп слухачів, 8 категорій слухачів (у 2009 р. – 4 групи, 4 категорії; у 2010 р. – 6 груп, 4 категорії).

Метою педагогічного експерименту була перевірка в реальному навчальному процесі доцільності й можливості впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу (КМСОНП) за очно-

дистанційною формою підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів освіти.

У результаті дослідження обґрунтована й перевірена в педагогічному експерименті нова структура КМСОНП за очно-дистанційною формою навчання підвищення кваліфікації слухачів (рис. 2):

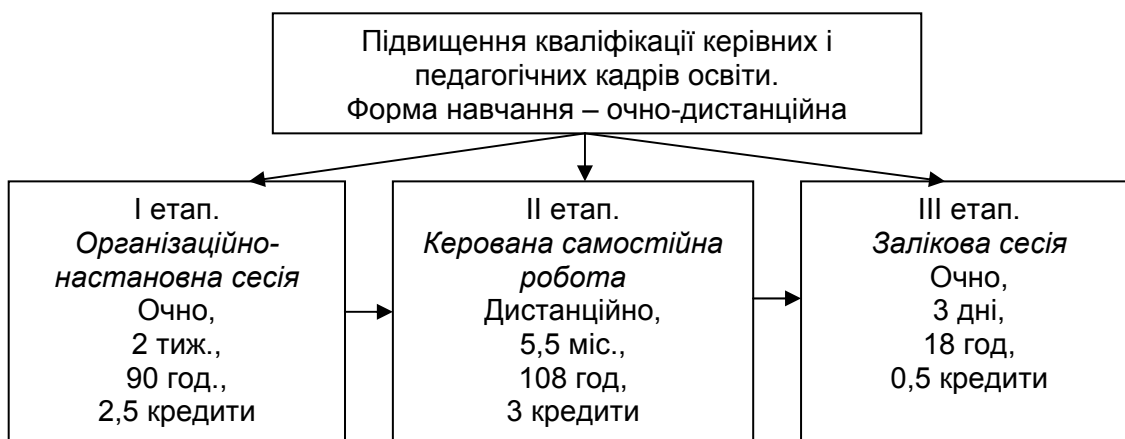

Рис. 2. Модель структури КМСОНП за очно-дистанційною формою навчання

Планування навчального навантаження слухачів здійснювалося відповідно до розроблених норм самостійної роботи (табл. 1).

Таблиця 1

Орієнтовні норми часу за видами самостійних робіт

Підготовка, виконання	Підготовка до занять, акад. год			Підготовка до заходів			Виконання		
	лекцій	практичних занять	семінарських занять	тематичної дискусії	модульного контролю	диференційованого заліку	випускної роботи	захист випускної роботи	індивідуальної навчальної практики
Види самостійних робіт									
Норми часу (год.)	0,3–0,5	0,5–0,75	1,5–2	1,5–2	2–4	6	36	2–4 на групу	18

Проблема організації самостійної роботи слухачів курсів підвищення кваліфікації за КМСОНП обговорювалися на Всеукраїнській науковій конференції «Науково-практичні аспекти впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу в підвищенні кваліфікації керівних і педагогічних кадрів освіти» в грудні 2010 р. (м. Київ, УМО НАПН України), у процесі проведення методологічних семінарів УМО НАПН України тощо.

Експеримент підтвердив, що вперше в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників з'явилися реальні можливості організувати самостійну роботу слухачів згідно сучасних вимог — на європейському рівні. Інноваційна структура навчальних програм та навчальних планів, що містить соціогуманітарну, професійно-орієнтовану, фахову підготовки, а також вибіркочу частину, виправдала себе й може бути рекомендована для застосування у подальшому не тільки для експериментальних груп.

Відносно велика тривалість організаційно-настановної сесії (два тижні) обумовлює необхідність якісної організації й забезпечення самостійної роботи слухачів на очному етапі навчання. З цією метою на базі кафедри дистанційної освіти ІВО УМО створено консультативний пункт.

Висновки. Таким чином, на підставі отриманих даних, можна зробити висновок: саме у процесі підвищення кваліфікації за очно-дистанційною формою навчання й кредитно-модульною системою організації навчального процесу можуть бути створені оптимальні умови для організації якісної керованої самостійної роботи слухачів.

Література

1. Дмитриченко М.Ф. Вища освіта і Болонський процес, навч. посіб. / М.Ф. Дмитриченко, Б.І.Хорошун, О.М.Язвінська. — К. : Знання України, 2006. — 440 с.
2. Закон України «Про вищу освіту»: законодавчі акти України з питань освіти. — К. : Парламентське вид-во, 2004. — С. 168–222.
3. Кудіна В.В. Педагогіка вищої школи. – 2-ге вид. / В.В.Кудіна, М.І.Соловей, Є.С.Сіцин. —К.: Ленвіт, 2007. — 194 с.
4. Олійник В.В. Підвищення кваліфікації керівників освіти за очно-дистанційною формою навчання / В.В.Олійник, В.Ю.Биков, В.О.Гравіт та ін. ; за заг. ред. В.В.Олійника. — К. : Логос, 2006. — 408 с.
5. Олійник В.В. Діагностика підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів освіти за очно-дистанційною формою навчання: метод. рекомен. / В.В. Олійник, В.О. Гравіт, А.Л. Кліменко. — К. : УМО АПН України, 2008. — 24 с.

6. Олійник В.В. Модель підвищення кваліфікації педагогічних працівників у післядипломній педагогічній освіті на засадах кредитно-модульної організації навчального процесу [Електронне видання] / В.В. Олійник, В.О. Гравіт, Л.Л. Ляхоцька. — К. : УМО, 2009. — Режим доступу : www.dl.cippe.edu.ua.
7. Олійник В.В. Теоретико-практичні підходи до контролю успішності підвищення кваліфікації педагогічних працівників / В.В. Олійник, В.О. Гравіт, Л.Л. Ляхоцька. — К. : УМО. 2009. — Режим доступу : www.dl.cippe.edu.ua.
8. Про проведення педагогічного експерименту з запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу: наказ МОН України від 23 січня 2004 р. № 48.
9. Положення «Про організацію навчального процесу у вищому державному навчальному закладі «Університет менеджменту освіти» // Нормативно-правові документи для керівників структурних підрозділів Університету менеджменту освіти: зб. № 2. — К.: УМО АПН України, 2009.
10. Рішення колегії Міністерства освіти і науки від 24 квітня 2003 р.
11. Тимчасове положення «Про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців» / Наказ МОН України від 23.01.2004 р. № 48.
12. Тимчасове положення «Про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі при підвищенні кваліфікації керівних і педагогічних кадрів за очно-дистанційною формою навчання в Університеті менеджменту освіти АПН України» / за заг. ред. В.В.Олійника. — К. : УМО АПН України, 2008. — 35 с.
13. Ляхоцька Л.Л. Виконання атестаційних робіт слухачами курсів підвищення кваліфікації за очно-дистанційною формою навчання» / Л.Л. Ляхоцька. — К., Міленіум, 2005. — 20 с.